

ПОЛИЦЕЙСКО НАСИЛИЕ

ПОЛИЦЕЙСКОТО НАСИЛИЕ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА – БЕЗПРАВИЕ И БЕЗНАКАЗНОСТ

Анализ на осъдителните решения за полицейска бруталност срещу България*

*Маргарита Илиева***

За 12 години между 1998 г. и 2010 г. Европейският съд по правата на човека в Страсбург (Съдът или ЕСПЧ) произнесе 27¹ осъдителни решения по 26 дела срещу България за полицейско насилие или, средно, по повече от 2 годишно². По 2 дела Съдът не успя да установи въз основа на събраните доказателства (защото са недостатъчни), че насилието е безспорно извършено от полицаи, но той осъди държавата и по тези дела – за неадекватното разследване на побойте³. В един случай Съдът

* Анализът е представен на 16.02.2011 г. на Кръгла маса относно полицейското насилие и необходимите законодателни реформи, организирана от Българския хелзинкски комитет, Фондация „Български адвокати за правата на човека“ и Асоциацията за европейска интеграция и права на човека.

** Адвокат от Софийската адвокатска колегия, заместник-председател на Българския хелзинкски комитет и директор на правната му програма.

¹ Формално-юридически погледнато, решенията са 26, колкото са и делата. Държим да подчертаем обаче факта, че по едно от делата – *Начова и други*, с осъдително решение се произнася и Голямата камера след Отделението на Съда.

² Делата *Каранджа* (решение от 7.10.2010 г.), *Влаеви* (решение от 2.09.2010 г.), *Бекирски* (решение от 2.09.2010 г.), *Въчкови* (решение от 8.07.2010 г.), *Васил Саинов Петров* (решение от 10.06.2010 г.), *Шишкови* (решение от 25.03.2010 г.), *Ангелов* (решение от 25.03.2010 г.), *Саинов и други* (решение от 7.01.2010 г.), *Георги Димитров* (решение от 15.01.2009 г.), *Владимир Георгиев* (решение от 16.10.2008 г.), *Васил Петров* (решение от 31.07.2008 г.), *Бойко Иванов* (решение от 22.07.2008 г.), *Николова и Величкова* (решение от 20.12.2007 г.), *Стефан Илиев* (решение от 10.05.2007 г.), *Иван Василев* (решение от 12.04.2007 г.), *Рашид* (решение от 18.01.2007 г.), *Казакова* (решение от 22.06.2006 г.), *Огнянова и Чобан* (решение от 23.02.2006 г.), *Цеков* (решение от 23.02.2006 г.), *Осман* (решение от 16.02.2006 г.), *Начова и други* (Голяма камера, решение от 6.07.2005 г.), *Кръстанов* (решение от 30.09.2004 г.), *Тотева* (решение от 19.05.2004 г.), *Начова и други* (Отделение, решение от 26.02.2004 г.), *Ангелова* (решение от 13.06.2002 г.), *Великова* (решение от 18.05.2000 г.) и *Асенов и други* (решение от 28.10.1998 г.).

³ Делата *Асенов и други* и *Казакова*.

не намери насилието за достатъчно сериозно, но пак осъди България за пълния отказ да го разследва¹. Във всички останали случаи България е осъдена и заради самата бруталност на полицаите, и заради последвалото неадекватно разследване/съдебна намеса – съответно неефективна защита на хората.

По 9 от делата е причинена смърт²; убитите са общо 10 души. В един случай човекът оцелял след потенциално смъртоносно прострелване³. По 16 дела насилието е (и) мъчение или нечовешко/унизително третиране⁴; жертвите са общо 20 души. По 3 от делата полицията е отказала на жертвите си животоспасяваща медицинска помощ⁵.

Общо 31 човешки живота и семейства са поразени от насилието на органите на реда⁶.

Повечето от жертвите са много млади: три са деца – на 14 г. и на 17 г.⁷; 16 са младежи на възраст между 19 и 29 г.⁸; четирима са млади хора между 30 и 36 г.⁹

В три случая жертвите са възрастни хора (72 г., 67 г. и 62 г.)¹⁰.

Делът на ромите сред жертвите е несъразмерно голям¹¹. Те са общо 11 души или повече от една трета от всички. По едно от ромските дела Съдът намира, че полицейското насилие (убийство на двама младежи) и бездейността при разследването му са расово дискриминационни¹². По други две дела за убийство (едното на 17-годишно дете) Съдът се произнася, че оплакването от расова дискриминация е „сериоз-

¹ Делото *Стефан Илиев*. Тук е безспорно, че полицаи са упражнили насилието.

² Делата *Каранджа, Влаеви, Бекирски, Вълкови, Николова и Величкова, Огнянова и Чобан, Начова и други* (2 души), *Ангелова и Великова*. Вж. повече за тези дела на с. 6–8.

³ Делото *Васил Сашов Петров*.

⁴ Делата *Бекирски, Шишкови* (2 души), *Ангелов, Сашов и други* (3 души), *Георги Димитров, Владимир Георгиев, Васил Петров, Бойко Иванов, Иван Василев, Рашид, Огнянова и Чобан, Цеков, Осман* (2 души), *Кръстанов, Тотева и Ангелова*. Вж. повече за тях на с. 8–11.

⁵ Делата *Бекирски, Ангелова и Великова*. Вж. повече на с. 11–12.

⁶ Това включва и жертвите по делата *Казакова и Асенов и други*, въпреки че неадекватните разследвания не позволяват безспорно заключение, че побите са извършени от полицаи, както и делото *Стефан Илиев*, по което човекът безспорно е бит от полицаи, но според ЕСПЧ – недотам тежко, че да е нечовешко/унизително третиране.

⁷ Съответно, делата *Иван Василев, Асенов и други* и *Ангелова*.

⁸ Делата *Каранджа, Бекирски, Вълкови, Васил Сашов Петров, Шишкови, Ангелов, Сашов и други* (3 души), *Георги Димитров, Владимир Георгиев, Рашид, Огнянова и Чобан, Цеков и Начова и други* (2 души).

⁹ Делата *Бойко Иванов, Васил Петров, Влаеви и Казакова*.

¹⁰ Съответно, делата *Стефан Илиев, Тотева и Николова и Величкова*.

¹¹ Делата *Васил Сашов Петров, Сашов и други* (3 души), *Огнянова и Чобан, Цеков, Начова и други* (2 души), *Ангелова, Великова и Асенов и други*.

¹² Делото *Начова и други*, решение на Отделението. Голямата камера приема, че дискриминация има само в частта за неадекватното разследване.

но⁴¹. В още две свои решения (жертвите са младежи) Съдът изрично говори за „особената уязвимост“ на ромите от полицията².

Общо държавата е похарчила близо 906 000 лева обществени пари за обезщетяване на потърпевшите от полицейски безчинства³.

По всичките 26 дела, т.е. в 100 процента от случаите, разследването е неадекватно – няма нито един ефективно разследван случай⁴. Това означава 100 процента безнаказаност за полицаите – 100 процента шанс за тях да избегнат правосъдието и, съответно, 100 процента вероятност жертвите да бъдат ревиктимизирани от несправедливостта на държавата. Това е така, защото законът задава изначално грешен подход на разследващите ги органи и защото, отделно от това, прокурори и следователи подчертано бездействат, за да пазят от преследване полицаите; в малкото случаи, когато делата стигат до съд, съдът също проявява неприемлива снизходителност към тях.

Няма нито един ефективно осъден полицаи за случаите на полицейско насилие, решени досега от ЕСПЧ. В единствения случай, в който полицаи – насилници въобще са осъдени, те получават условни присъди, и то за минималното наказание, предвидено от закона⁵. Във втория случай, в който полицаи въобще са дадени на съд, Върховният касационен съд ги оправдава за побоя, който нанасят на 14-годишно дете, погрешно взето от тях за „извършител“⁶. В третия случай, в който обвиняеми полицаи са предадени на съд, докато властите протакат производството, давността изтича и то е прекратено⁷. В четвъртия случай на внесени обвинителни актове Военният съд отказва да гледа делото и два пъти го връща на прокуратурата на основания, които ЕСПЧ намира за невалидни⁸. В никой друг от случаите, решени досега от ЕСПЧ, прокуратурата не внася обвинение срещу полицаи – насилник в съда.

Няма данни за нито един дисциплинарно наказан полицаи за тези случаи. Няма уволнени; някои дори са повишени⁹!

¹ Делата *Ангелова и Великова*.

² Делата *Сашов и други* и *Огнянова и Чобан*.

³ Точната сума е 905 946 лв. Тя не включва евентуално платени при забава лихви. В някои случаи присъдените обезщетения са не само за полицейската бруталност и безнаказаност, но същевременно и за други, допълнителни, нарушения.

⁴ По 24 от делата Съдът намира нарушение на процедурните задължения за разследване на държавата по чл. 2 и чл. 3 от Конвенцията (съответно, право на живот и право на свобода от мъчения), а в останалите 2 случая – нарушение на чл. 13 (право на ефективна защита).

⁵ Делото *Николова и Величкова*.

⁶ Делото *Иван Василев*. В крайна сметка момчето изгубва бъбрека си – вж. повече за делото на с. 10.

⁷ Делото *Васил Петров*.

⁸ Делото *Шишкови*, параграфи 15–19 и 40–41.

⁹ Вж. *Николова и Величкова*, параграф 63 от решението.

МВР не само не дисциплинира своите виновни служители, но и пречатства разследването им от съдебната власт¹.

Случаите: злоупотреба с явно прекомерна сила или просто насилие²

Убийства

По делото *Каранджа*³ полицаи застрелва в главата и убива младеж (20 г.), докато го преследва след бягството му от полицейското управление, където бил задържан за кражба на чорапогащници. Младежът не бил опасен за никого, т.е. рискът да избяга не оправдава използването на смъртоносно оръжие срещу него. Същевременно, по време на стрелбата наблизо имало и други полицаи, включително патрулна кола, т.е. могли са евентуално да го задържат и без да го убиват. Случаят е от 1997 г.

По делото *Влаеви*⁴ полицаи застрелват в гърба и тила и убиват на място шофьор на такси, който не се подчинява на нареждането им да спре, а се опитва да избяга. Мъжът се уплашил, че са бандити, маскирани като полицаи (действието се развива в 4 ч. сутринта, полицаите са множество, а край пътя лежи ранен човек). Случаят е от 1998 г.

По делото *Бекирски*⁵ младеж (24 г.) умира след една седмица изтезания в следствения арест и бездействие да му се предостави животоспасяваща медицинска помощ⁶. Случаят е от 1996 г.

По делото *Въчкови*⁷ младеж (27 г.) умира от упорна огнестрелна рана в главата след преследване и престрелка с полицията. Застрелян е – или, както властите твърдят, се е самоубил, след като вече е хванат натясно от полицията в жилищна сграда. Установяват се множество контузии по главата, лицето и крайниците му. Случаят е от 1999 г.

По делото *Николова и Величкова*⁸ двама неуниформени полицаи от специална част на МВР пребиват до смърт възрастен човек (62 г.) извън града. Те го удрят по главата, без предупреждение и без провокация, след като са решили, че е иманяр.

¹ Вж. повече на с. 35.

² По обратен ред на постановяване на решенията на ЕСПЧ.

³ Решение от 7 октомври 2010 г.

⁴ Решение от 2 септември 2010 г.

⁵ Решение от 2 септември 2010 г.

⁶ Вж. още за този случай в разделите *Изтезание* и *Откази/забавяне на жизнено-необходима медицинска помощ* по-долу. Той фигурира и в тези раздели, защото Съдът се произнася, че човекът е жертва освен на убийство, кумулативно и на изтезание, и на отказ на медицинска помощ в нарушение на чл. 3 от Конвенцията.

⁷ Решение от 8 юли 2010 г.

⁸ Решение от 20 декември 2007 г.

След няколко дни човекът умира от масивна черепно-мозъчна травма и кръвоизлив. Случаят е от 1994 г.

По делото *Огнянова и Чобан*¹ младеж (23 г.) умира, след като пада от прозореца на третия етаж на полицейско управление, където е задържан. Според полицаите сам се хвърлил, „за да избяга“ (той бил с белезници, а прозорецът – близо 10 м над земята)². По тялото му са установени множество тежки наранявания, според властите – причинени при падането. Според Съда това е „неправдоподобно“³, а убедеността на властите – „доста съмнителна“⁴; той не приема това обяснение. Случаят е от 1993 г.

По делото *Начова*⁵ военен полицаи застрелва с автомат и убива двама невъоръжени младежи (21 г.), избягали от мястото, където изтърпявали наказание лишаване от свобода. Били осъдени, задето бягали от военната си служба в Строителни войски. Младежите, освен безобидни, били и предвидими – те отишли при бабата на единия от тях, както правели и при предишните си бягства. Изпратени са обаче да ги заловят четирима военни полицаи, въоръжени не само с пистолети, а и с автомати – инструктирани да използват „всички средства“ за ареста на тези „криминално проявени лица“⁶. При появата на полицаите младежите побягват от къщата на бабата. След няколко устни предупреждения и изстрела във въздуха единият полицаи ги убива с автоматична стрелба. Едното момче е застреляно в гърдите, от което следва, че едва ли е продължавал да бяга. Случаят е от 1996 г.

По делото *Ангелова*⁷ 17-годишно дете умира след няколко часа задържане в полицейско управление. По тялото му се установяват множество и разнообразни сериозни травми, на първо място, счупване на черепа. Според едно от обясненията на

¹ Решение от 20 декември 2007 г. Вж. още за този случай по-долу в раздел *Расова дискриминация*. Той фигурира и там, защото Съдът изрично взема предвид констатациите на други институции за обща практика на полицейско насилие спрямо ромите в България.

² Параграф 87 от решението.

³ Параграф 85 от решението.

⁴ Параграф 84 от решението.

⁵ Решение на Отделението на Съда от 26 февруари 2004 г. и на Голямата камера от 6 юли 2005 г. Вж. повече за този случай и в раздела *Расова дискриминация* по-долу. Той фигурира и там, тъй като Съдът намира, че дефектното разследване на убийството е проява на расова дискриминация (Отделението намира, че и самото убийство е расово дискриминационно, но Голямата камера отменя този диспозитив).

⁶ Параграф 113 от решението на Отделението.

⁷ Решение от 13 юни 2002 г. Вж. още за този случай по-долу в разделите *Откази/ забавяне на жизненонеобходима медицинска помощ* и *Расова дискриминация*. Той фигурира и там, защото Съдът изрично намира, че полицията е лишила човека от медицинска помощ за нанесените му травми, с което го е довела до смърт; и защото намира сериозни доводи убийството да се възприеме като расово дискриминационно.

властите той сам си го причинил, като паднал много пъти – черепът му бил „тънък“ и „мек“¹. Случаят е от 1996 г.

По делото *Великова*² мъж умира по време на задържане в полицейско управление. По тялото му се установяват множество и разни увреждания – на първо място, масивни хематоми, довели до загуба на кръв, причинила смъртта. Властите си противоречат: едни твърдят, че той сам се наранил, като паднал, а други – че понесъл умишлен побой, но не можело да се установи от кого. Случаят е от 1994 г.

Изтезание

По делото *Бекирски*³ младеж (24 г.) е изтезаван в продължение на една седмица в следствен арест. Преди това той прави опит за бягство, при който ранява двама полицаи, единия от които – сериозно. В последвалата схватка с полицията ранява още двама от тях. Полицаяте го овладяват със сила, като му причиняват поне 29 травми по главата и тялото. Съдът приема, че тази употреба на сила не е несъразмерна, предвид агресията на човека. Полицаяте обаче не спират дотам. В следващите седем дни те системно го пребиват жестоко, като го държат в състояние на болка почти без прекъсване. Вследствие той умира. Случаят е от 1996 г.

Нечовешко третиране

По делото *Васил Саилов Петров*⁴ младеж (19 г.) е прострелян в стомаха, защото бягал от полицаи, които му извикали да спре, след като дишал бронз (те го заподозрели, че краде кокошки). В резултат е опериран и е отстранен бъбрекът му и част от черния му дроб. Тъй като е прострелян отблизо (4 м) и е бил интоксигиран, Съдът приема, че полицаите са могли да го задържат и без да употребяват смъртоносна сила. Дори обаче да е имало риск да избяга, това не оправдава употребата на оръжие, защото не е бил опасен за никого и не е заподозрян в насилствено престъпление. Случаят е от 1999 г.

¹ Параграфи 61 и 69 от решението.

² Решение от 18 май 2000 г. Вж. още за този случай по-долу в разделите *Откази/забавяне на жизненонеобходима медицинска помощ* и *Расова дискриминация*. Той фигурира и там, защото Съдът изрично намира, че полицията е лишила човека от медицинска помощ за нанесените му травми, с което го е довела до смърт; и защото намира сериозни доводи убийството да се възприеме като расово дискриминационно.

³ Решение от 2 септември 2010 г. Този случай фигурира и в раздел *Убийства* по-горе, защото завършва със смъртта на човека. Поместваме го и тук, защото Съдът изрично се произнася, че този човек е жертва освен на убийство, и на изтезание. Поместваме го и по-долу в раздел *Откази/забавяне на жизненонеобходима медицинска помощ*, защото Съдът се произнася, че и това е налице, наред с изтезанието.

⁴ Решение от 10 юни 2010 г. Макар момчето да оцелява, Съдът окачествява потенциално смъртоносното му прострелване като нарушение на правото му на живот, т.е. на чл. 2 от Конвенцията – а не като нечовешко третиране по чл. 3 от нея. Ние обаче поместваме този случай тук, а не в раздел *Убийства* по-горе, защото човекът не е убит – макар действието на полицията спрямо него да е било животозастрашаващо.

По делото *Шишкови*¹ баща и син (21 г.) са бити от въоръжени с полуавтомати полицаи в камуфлажни униформи край язовир. Полицаяте ги обиждали и заплашвали, включително като насочвали оръжията си в тях. Накарали ги да легнат по лице на земята и ги удряли и ритали многократно. Стреляли в джета им. В резултат и двамата били с рани и охлузвания, а бащата – и с четири счупени ребра. Правителството не отрича побоя, но го обяснява с това, че потърпевшите шпионирали тренировъчен център на МВР на другия бряг на язовира. Случаят е от 1999 г.

По делото *Ангелов*² мъж е бит в полицейско управление, за да признае, че е откраднал автомобилно стъкло. Правителството не предлага никакво обяснение за нараняванията му (четири сериозни хематома). Случаят е от 1998 г.

По делото *Сашов и други*³ трима младежи (21 г., 23 г. и 24 г.) са бити с палки и пистолет от полицаи при арест за кражба. Медицински освидетелствани са множество натъртвания, охлузвания и хематоми по главите, лицата и телата им. Правителството не доказва употребата на такава сила да е била необходима. Случаят е от 2001 г.

По делото *Георги Димитров*⁴ младеж (28 г.) е бит от полицията при задържането му, а той твърди – и след това, в ареста. С медицинско свидетелство се установяват „многобройни хематоми по цялото тяло, които свидетелстват за множество удари“⁵. Съдът не приема употребената сила за оправдана, дори младежът да се е съпротивлявал на задържането, защото не е бил въоръжен, а ударите са били многобройни⁶. Освен това полицаите, присъствали на задържането му, са били много и операцията е била планирана, т.е. властите са могли да се справят и по друг начин⁷. Случаят е от 2001 г.

По делото *Владимир Георгиев*⁸ младеж (23 г.) е бит в полицейско управление, за да подпише документ, че не иска да даде показания, което не било вярно. Удрян е с юмруци по лицето и с шамари и е ритан. По-късно отново е бит, защото се самонаранил с цел да протестира срещу насилието. В резултат е хоспитализиран. Освидетелстван е с множество травми по цялото тяло, резултат от „произволни удари със значителна сила“, „повечето [от които] нанесени, докато е лежал в безпомощно положение на земята“⁹. Случаят е от 1999 г.

¹ Решение от 25 март 2010 г.

² Решение от 25 март 2010 г.

³ Решение от 7 януари 2010 г. Вж. още за този случай в раздел *Расова дискриминация* по-долу. Той фигурира и там, защото Съдът изрично се позовава на особената уязвимост на ромите от българската полиция, за да квалифицира третирането на жертвите като нечовешко.

⁴ Решение от 15 януари 2009 г.

⁵ Вж. параграф 56 от решението.

⁶ Параграф 57.

⁷ Параграф 58.

⁸ Решение от 16 октомври 2008 г.

⁹ Вж. решението, параграф 37.

По делото *Бойко Иванов*¹ млад мъж (33 г.) е бит в полицейско управление. Получава множество натъртвания и кръвоизливи по цялото тяло. Случаят е от 1994 г.

По делото *Васил Петров*² млад мъж (35 г.), задържан в полицейско управление, е имобилизиран с белезници над нивото на главата в продължение на много часове и е бит от поне трима полицаи с палки, юмруци и ритници. По-късно е имобилизиран с белезниците по начин, да не може да се изправи. Получава редица контузии и хематоми, както и неврологична травма на ръката от прекомерно стягане с белезниците. Случаят е от 1998 г.

По делото *Иван Василев*³ дете (14 г.) е бито от двама стажант-полицаи една вечер на улицата. Те погрешно решават, че момчето е търсен от полицията разбивач на будка за сладолед. Подгонват го, като изскачат от частна кола без полицейски знаци. Момчето бяга от тях; те го преследват, настигат и свалят на земята по лице. И двамата го бият с палки и ритници по тялото и главата. В резултат момчето е спешно хоспитализирано с травма на главата и остри болки в бъбрека. В следващите години бъбречните му проблеми продължават, докато накрая бъбрекът му е хирургически отстранен. Случаят е от 1994 г.

По делото *Стефан Илиев*⁴ възрастен човек (72 г.) в нетрезво състояние е бит от двама полицаи с палки по ръцете. Били го, защото се съпротивлявал, като го задържали. Задържали го, защото хвърлил бутилка от бира пред сградата на Българската национална телевизия. Получил травми на ръцете⁵. Случаят е от 1996 г.

По делото *Цеков*⁶ младеж (20 г.) е прострелян в гърба от полицаи. Карал каруца с открадната царевица и не послушал полицейското нареждане да спре. Освен огнестрелната рана, понася и счупено ребро. Случаят е от 1996 г.

По делото *Рашид*⁷ млад мъж (29 г.) е малтретиран от маскирани полицаи, които разбиват жилището му, за да го арестуват. Получава множество контузии, в това число мозъчна, и е хоспитализиран. Случаят е от 1997 г.

По делото *Кръстанов*⁸ гимназиален преподавател е погрешка пребит от маскирани полицаи, нахлули посред бял ден в кафене. Те многократно го удрят безпричинно по главата с приклад, събарят го на земята и го ритат. Накрая казват, че са се

¹ Решение от 22 юли 2008 г.

² Решение от 31 юли 2008 г.

³ Решение от 31 юли 2008 г.

⁴ Решение от 10 май 2007 г.

⁵ Съдът не намира, че тези травми са достатъчно сериозни, та да представляват нечовешко/унизително третиране. Нарушението, което намира, е в отказа на властите изобщо да разследват случая.

⁶ Решение от 23 февруари 2006 г.

⁷ Решение от 18 януари 2007 г.

⁸ Решение от 30 септември 2004 г.

припознали и му се извиняват. Човекът получил мозъчна травма, бил хоспитализиран, опериран, в болница и в болничен отпуск в продължение на много месеци и накрая официално инвалидизиран. Случаят е от 1995 г.

По делото *Тотева*¹ 67-годишна жена, задържана в полицейско управление в добро здраве, излиза оттам с мозъчна травма. Властите не успяват да дадат приемливо обяснение за нараняванията ѝ. Според тях тя сама си ги е причинила. Случаят е от 1995 г.

Унизително отнасяне

По делото *Осман*² двама полицаи и селски кмет удрят и обиждат двама съпрузи от турски произход, като опитват незаконно да ги извадят принудително от жилището им – на което хората се съпротивляват; полицаите разрушават и имущество. В поведението им според Съда има елементи, които целят да стреснат и унижат хората³. Случаят е от 1995 г.

Откази/забавяне на жизненонеобходима медицинска помощ

По делото *Бекирски*⁴ полицията бездейства да предостави животоспасяваща медицинска помощ на младеж (24 г.), когото изтезва в продължение на една седмица в следствен арест. Първо, той не получава никаква медицинска помощ за множество (29) наранявания по главата и цялото тяло, които получава в сериозна схватка с полицията, провокирана от него. Макар лекар да констатира тези негови наранявания, той не му дава никакво лечение. Човекът не е изследван за вътрешни разкъсвания или фрактури, въпреки че се оплаква, че „не помни нищо“, което би могло да сочи на черепно-мозъчна травма. Второ, не му се дава помощ за допълнителните травми от последвалото му самоцелно жестоко малтретиране от полицаите без прекъсване в продължение на цяла седмица. Само на два пъти са му дадени обезболяващи. Хоспитализиран е едва накрая, два дни преди да умре от понесените тежки нелекувани травми. Случаят е от 1996 г.

По делото *Ангелова*⁵ 17-годишно момче, задържано в полицейско управление, получава медицинска помощ със забавяне, което според Съда е „допринесло по решителен начин за фаталния изход“⁶. Че забавата е била фатална, установяват и бъл-

¹ Решение от 19 май 2004 г.

² Решение от 16 февруари 2006 г.

³ Параграф 64 от решението.

⁴ Решение от 2 септември 2010 г. Вж. още за този случай в раздел *Убийства и Изтезания* по-горе. Той фигурира и на трите места, защото Съдът изрично се произнася, че човекът е жертва и на трите деяния.

⁵ Решение от 13 юни 2002 г. Вж. още за този случай в разделите *Убийства* по-горе и *Расова дискриминация* по-долу. Фигурира и на трите места, защото Съдът се произнася, че причиняването на смъртта е придружено с лишаване от медицинска помощ и че има сериозни доводи за неговата расова дискриминационност.

⁶ Параграф 125 от решението.

гарските съдебни медици¹⁷. Дори когато отчели влошеното състояние на детето, полицаите – вместо веднага да извикат линейка по телефона, загубили време първо да викат от патрул колегите си, които го арестували, след което последните шофирали до болницата, за да доведат лекар (не дежурния интернист – „вероятно са се опитали да изберат лекар“ според Съда²). В резултат детето умира от мозъчно-черепна травма, нанесена му, докато е в ръцете на полицията. Случаят е от 1996 г.

По делото *Великова*³ мъж умира по време на задържане в полицейско управление, след като не му се дава дължимата медицинска грижа за сериозните травми, които претърпял там, включително остра кръвозагуба, причинила смъртта. Случаят е от 1994 г.

Расова дискриминация срещу роми

По делото *Начова*⁴ Отделение на Съда установява, че убийството на двама ромски младежи от военен полицаец е расово мотивирано. Основният индикатор за това е, че според свидетел, непосредствено след като убива с автоматична стрелба двамата младежи, полицаецът насочва оръжието си към друг ром, стоящ наблизо, и изрича расистка псувня: „Мамка ви циганска!“⁵. Втората индиция е, че мястото на убийството, където полицаецът открива не каква да е, а именно автоматична стрелба, е ромската махала на селото, т.е. той произволно застрашава живота на множество граждани, които са не други, а роми. Освен това Отделението на Съда намира расова дискриминация и в бездействието на властите да проверят споменатото показание за расистка омраза у убиеца и да разследват надлежно версията за расов мотив. Голямата камера на Съда потвърждава този втори извод на Отделението (отменя първия – за расова мотивираност на самото убийство).

По други две дела – *Ангелова*⁶ и *Великова*⁷, също за убийства на роми, Съдът намира, че оплакванията от расова дискриминация се основават на редица „сериозни аргументи“⁴⁸. По делото *Ангелова* убитото 17-годишно дете е наричано от полицаите

¹ Параграф 129 от решението.

² Параграф 120 от решението.

³ Решение от 18 май 2000 г. Вж. още за този случай в разделите *Убийства по-горе* и *Расова дискриминация по-долу*. Фигурира и на трите места, защото Съдът се произнася, че причиняването на смъртта е придружено с лишаване от медицинска помощ и че има сериозни доводи за неговата расова дискриминационност.

⁴ Решение на Отделението на Съда от 26 февруари 2004 г. и на Голямата камера от 6 юли 2005 г. Вж. още за този случай в раздел *Убийства по-горе*.

⁵ Параграф 153 от решението на Голямата камера на Съда.

⁶ Вж. повече за този случай в разделите *Убийства* и *Откази/забавяне на жизненонеобходима помощ по-горе*.

⁷ Вж. повече за този случай в разделите *Убийства* и *Откази/забавяне на жизненонеобходима помощ по-горе*.

⁸ Съответно, параграфи 168 и 94 от решенията.

„циганин“ в официални документи¹ – факт, който ясно сочи, че възприятието им за него е било расово оцветено. По делото *Великова* също – полицаите наричат убития човек „циганин“².

По делото *Сашов*³ Съдът изрично отбелязва, че взема предвид „тревожните констатации в докладите на ЕКРН⁴ и неправителствени организации“ за „обща практика на полицейско насилие спрямо ромите в България“⁵. Съдът обръща внимание на тези констатации и по делата *Огнянова и Чобан*⁶ и *Начова*⁷. По делото *Сашов*:

„[С]ъдът взема предвид констатацията на ЕКРН, че членовете на малцинствената група, към която принадлежат жалбоподателите, а именно ромите, се намират в особено уязвимо положение в отношенията си със силите на реда [...]. Като държи сметка за този факт и за естеството и интензитета на причинените им страдания, [Съдът] преценява, че жалбоподателите са били подложени на нечовешко третиране“⁸.

С други думи, Съдът признава особената уязвимост на ромите от полицията за фактор, като дава правна квалификация на насилието срещу тях. По делото *Начова*:

„Съдът счита за много значимо, че това не е първото дело срещу България, по което установява, че правоохранителни служители са подложили роми на насилие, довело до смърт“⁹.

Отделението на Съда взема предвид този факт наред с други, за да заключи, че убийството е расово мотивирано.

Как е възможно всичко това?

Във всички дела като причини се проявяват едни и същи ключови структурни пороци. Това са: лошият български закон за употребата на смъртоносна сила от полицията, неумението на полицията да планира и контролира операциите си така, че да не уврежда/убива ненужно, зададеният от лошия закон неадекватен подход на разследващите органи, безнаказаността на полицаите. Въпреки изричното, повторително артикулиране на тези пороци от Съда правителствата вече 10 години бездействат до-

¹ Параграфи 47 и 66 от решението.

² Параграфи 15–16 и 18 от решението.

³ Вж. повече за този случай в раздел *Нечовешко третиране* по-горе.

⁴ Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността, орган на Съвета на Европа.

⁵ Параграф 82 от решението.

⁶ Вж. повече за този случай в раздел *Убийства* по-горе.

⁷ Съответно, параграфи 132–133, 174 (*Начова и други*, Отделението) и 155 (*Начова и други*, Голямата камера) от решенията.

⁸ Параграф 55 от решението.

⁹ Параграф 173 от решението на Отделението.

ри да започнат да ги поправят. Ако промяна не започне сега, обществото ще продължи да плаща същата цена за грешките на властите и в следващите десетилетия.

Дефектен закон

Съдът в пет свои решения вече, включително в решение на Голямата камера, по четири дела от 2004 г. насам повтаря, че българският закон за употреба на огнестрелно оръжие от полицията е неадекватен – защото позволява смъртоносна сила, която не е абсолютно необходима. България обаче упорства и не се поправя. Законът и сега е такъв, какъвто не трябва да бъде¹.

В най-новото си решение по този въпрос Съдът отбелязва „с тревога“, че, както е констатиран и по друго българско дело близо 5 години по-рано², националният закон позволява на полицията да използва оръжие, за да арестува човек, независимо от тежестта (съответно, незначителността) на престъплението, в което е заподозрян, и независимо от това, дали въобще е опасен и доколко е опасен (съответно, безобиден)³. Според този закон полиците могат законно да стрелят по всеки човек, който не спре, след като го предупредят⁴. Простото предупреждение („Стой, ще стрелям!“ и изстрел във въздуха) е достатъчно според българските магистрати, казва Съдът, за да приемат, че оръжието е използвано като „крайна мярка“, т.е. законно⁵. С други думи, достатъчно е ученичка да открадне цигари и след това да бяга от полицията, за да бъде застреляна – това по българския закон е оправдано. Съдът обаче казва:

„Простият отказ на човек, който не изглежда опасен, да се подчини на словесно предупреждение или да спре след предупредителни изстрели във въздуха, не може да бъде основание за използване на смъртоносна сила срещу него“⁶.

¹ Действащият Закон за Министерството на вътрешните работи (обн. ДВ, бр. 17, 24.02.2006 г.) предвижда: Чл. 74. (1) Полицейските органи могат да използват оръжие като крайна мярка: 1. при въоръжено нападение или заплаха с огнестрелно оръжие; 2. при освобождаване на заложници и отвлечени лица; 3. след предупреждение при задържане на лице, извършващо или извършило престъпление от общ характер, ако то оказва съпротива или се опитва да избяга; 4. след предупреждение за предотвратяване бягство на лице, задържано по съответния ред за извършено престъпление от общ характер. Тази уредба е идентична с уредбата по предходния Закон за МВР от 1997 г. Що се отнася до военната полиция, уредбата в новия Закон за отбраната и въоръжените сили на Република България (в сила от 12.05.2009 г.), Правилника за структурата и организацията на дейността на служба „Военна полиция“ (в сила от 28.07.2009 г.) и Наредба № Н-22 от 9 септември 2009 г. за условията и реда за използване на физическа сила, помощни средства и оръжие от органите на служба „Военна полиция“ също е погрешна, защото допуска употреба на сила, която не е абсолютно необходима – например за задържане на човек, който не е опасен за никого и не е извършил престъпление с насилие.

² Делото *Цеков*, решение от 23 февруари 2006 г.

³ Делото *Каранджа*, решение от 7 октомври 2010 г., параграф 56–57.

⁴ Пак там.

⁵ Пак там.

⁶ Пак там, параграф 57.

[...] [С]ъдът може само да повтори извода, който достигна по делото *Цеков*¹: разпоредбите, които уреждат употребата на огнестрелно оръжие от полицията спрямо хора, които бягат от задържане, както ги тълкуват и прилагат [българските власти], са фундаментално неадекватни да защитят [хората] от неоправдано и произволно нарушаване на правото им на живот [...]. Както Съдът обясни по делото *Начова и други*² [т.е. близо 7 години по-рано], законната цел да се осъществи правомерен арест може да оправдае застрашаването на човешки живот само при абсолютна необходимост; няма такава необходимост, когато се знае, че човекът, подлежащ на арест, не представлява заплаха за ничий живот или здраве и не е заподозрян в извършване на насилствено престъпление, дори неизползването на смъртоносна сила да може да доведе до загуба на възможността да бъде арестуван. Принципът на строга пропорционалност, съдържащ се в Член 2, изисква националната правна уредба на операциите за арест да обуславя прибягването до огнестрелно оръжие от внимателна преценка на обстоятелствата и, особено, преценка на характера на престъплението, извършено от беглеца, и заплахата, която той или тя представляват. [...] [Полицаяте] трябва да са обучени да преценяват дали има или няма абсолютна необходимост да използват огнестрелно оръжие, не само въз основа на буквата на съответните разпоредби, но и като надлежно съобразяват върховенството на респекта към човешкия живот като фундаментална ценност [...]. Съдът с тревога отбелязва, че идентични разпоредби продължават да са в сила и до днес [...]“³.

Същите констатации Съдът прави и по-рано – през 2010 г., по делото *Васил Саиов Петров*⁴.

По делото *Цеков*, години по-рано, Съдът вече е направил всички тези констатации. Още тогава той казва, че правната рамка е съвсем недостатъчна да ни защити от въоръжен полицейски произвол⁵.

Още в началото на 2004 г. Съдът се произнася, че българските разпоредби за употребата на оръжие от военната полиция (тогава необнародвани) не подчиняват стрелбата на преценка на обстоятелствата, нито на характера на нарушението, извършено от беглеца и заплахата, която той представлява⁶. Съдът казва:

¹ Делото *Цеков*, решение от 23 февруари 2006 г.

² Решение на Отделение от 26 февруари 2004 г. и на Голямата камера на Съда от 6 юли 2005 г.

³ Делото *Каранджя*, параграфи 57 и 59–60. Относно последната констатация на Съда, вж. бел. под линия № 84.

⁴ Параграф 43–45 от решението.

⁵ Параграф 56 от решението.

⁶ Делото *Начова и други*, решение на Отделението на Съда, параграф 112.

„Уредбата позволява използване на огнестрелно оръжие за арестуване на всеки дребен нарушител“¹.

Фрапиращо е, че, когато делото *Начова* се разглежда година по-късно от Голямата камера на Съда, българското правителство заявява, че е съгласно с Отделението на Съда, че правната ни рамка противоречи на чл. 2 от Конвенцията². Следователно България официално признава пред Съда, че самото ѝ законодателство нарушава правото ни на живот! И въпреки това днес, 6 години по-късно, ЗМВР е все така порочен – все така позволява на полицията безогледно да отнема живота на гражданите³.

Голямата камера по делото *Начова*:

„Съдът отбелязва като сериозно притеснителен въпрос, че уредбата за използване на огнестрелно оръжие от военната полиция реално допуска да се използва смъртоносна сила за арестуване на военнослужещ дори при най-дребното нарушение. Не само че тази уредба не е обнародвана, но тя не съдържа никакви ясни гаранции за предотвратяване на произволно лишаване от живот. По тази уредба е законосъобразно да се застреля всеки беглец, който не се предаде незабавно след устно предупреждение и стрелба във въздуха [...]. Такава правна рамка е фундаментално дефектна и изпада много под стандарта за „законова“ защита на правото на живот, каквато изисква Конвенцията в съвременните демократични европейски общества [...] [България] не е изпълнила задължението си [...] да гарантира правото на живот, като приеме адекватна правна и административна рамка за използването на сила и огнестрелно оръжие от военната полиция“⁴.

Дефектно планиране и дефектен контрол на полицейските операции

Съдът многократно се произнася, че полицаите не са били инструктирани и организирани по начин, че действията им минимално да застрашат живота и здравето на гражданите, с които си имат работа. Това се дължи, на първо място, на дефектния закон, който им позволява да използват сила и оръжие, които не са абсолютно необходими. По делото *Начова*⁵ Голямата камера на Съда е категорична:

„[Д]ействащите правила са позволили изпращането на отряд тежковъоръжени полицаи да арестува двама мъже без никакво предварително обсъждане на заплахата, която те представляват – ако въобще са представлявали заплахата, и без ясно предупреждение за нуждата да се минимизира всеки риск за живота

¹ Пак там.

² Решение на Голямата камера, параграф 92.

³ Вж. бел. под линия № 1 на с. 14.

⁴ Параграфи 99–100 и 102 от решението.

⁵ Вж. повече за това дело на с. 7 и 12.

им. Накратко, начинът, по който е планирана и контролирана операцията, издава плачевно незачитане на върховенството на правото на живот⁴¹.

По това дело решението на Отделението на Съда също е ясно:

„[М]акар да отделили време да обсъдят план, полицаите изобщо не засегнали въпроса дали [жертвите] представляват заплаха. Полковник Д. намерил за достатъчно да уведоми арестуващите полицаи, че бегълците са „криминално проявени“ – евфемизъм, който не дава никаква информация за характера на престъпленията им – а в същото време инструктирал арестуващите полицаи да носят автомати и пистолети „съгласно правилника“ и да използват всички средства, за да осъществят ареста. Така сцената била подготвена за неоправдана употреба на огнестрелно оръжие. Краткият план, очертан от майор Г. по пътя към [селото], само разпределил позициите, които полицаите трябвало да заемат около къщата. Рискът двамата мъже да се опитат да избягат, стратегии за преследването им и централният въпрос дали употребата на огнестрелно оръжие би била оправдана изобщо не били обсъдени.

Съдът намира, че що се касае до планирането и контрола на операцията за задържане, властите не са изпълнили задължението си да минимизират риска от загуба на живот, тъй като характерът на престъпленията, извършени от [жертвите], и фактът, че те не са представлявали заплаха, не са взети предвид, а обстоятелствата, при които би трябвало да се предвиди употреба на огнестрелно оръжие – ако изобщо има такива, – не са били обсъдени, явно поради дефектните правила и липсата на адекватно обучение⁴².

Дефектният закон задава дефектно планиране на полицейските действия, защото не изисква от полицаите да пазят човешкия живот в максималната възможна степен. Естествено, като няма такова законово изискване, и те самите не си го поставят. Съответна им е и подготовката. По делото *Влаеви*³ Съдът констатира:

„[Н]ищо не показва, че [полицаите] са получили конкретни инструкции за това кога могат да използват оръжие, нито за необходимостта да минимизират, колкото е възможно, рисковете за човешкия живот, ако такава употреба се окаже необходима. [...]

Съдът освен това е фрапиран от факта, че не става ясно [...] кой е командвал операцията и особено от това, че не изглежда същият да е дал заповедта за стрелба, доколкото от обясненията на полицаите се разбира, че са действали по собствена инициатива [...]. [...]

¹ Параграф 105 от решението.

² Параграфи 113–114 от решението.

³ Вж. повече за това дело на с. 6.

[Т]рябвало е властите, които са планирали операцията, да предвидят възможността да има повече от един похитител, той да е въоръжен, да е с кола и т.н. А хаотичната реакция на полицаите при пристигането на таксито създава впечатление, че не са били подготвени за идването на втори човек, не са предвидили възможността да им се наложи да спират моторно превозно средство с технически средства или да го преследват.

Предвид съвкупността на така установените дефицити Съдът счита, че полицейската операция, при която Марин Влаев загубва живота си, не е била подготвена и контролирана по начин, че да сведе до възможния предел всеки риск за живота, в нарушение на чл. 2⁴¹.

По делото *Въчков*² Съдът също се произнася така:

„Когато г-н Ганчо Въчков влязъл в сградата, целият район бил отцепен от полицията [...]. Не изглежда той изобщо да е бил в положение да може да избяга, защото полицията напълно е контролирала ситуацията. При тези обстоятелства Съдът е шокиран от факта, че полицията не изглежда да е имала, или да се опитала да приложи, каквато и да било стратегия за минимизиране до възможния предел употребата на смъртоносна сила. Операцията е била предварително планирана [...]; въпреки това изобщо не се и твърди, че е имало стратегия за минимизиране употребата на смъртоносна сила или че е била обмислена възможността да се извърши ареста, без да се прибегва до такава сила. Не се доказа, а и правителството не твърди, че е имало някаква опасност или неотложност, които да обусловят употребата на въоръжена сила за ареста на г-н Въчков. Следователно Съдът не е убеден, че е било невъзможно за полицията да [...] предотврати употребата на смъртоносна сила [...]. Вместо това, явно без въобще и да обмислят друг възможен подход, [полицаите] влезли в сградата и открили стрелба“³.

И по делото *Рашид*⁴ Съдът намира, че нанесените на човека травми, включително мозъчна контузия, са твърде много и твърде сериозни, за да съответстват на една добре подготвена полицейска операция, каквато тази е трябвало да бъде предвид обстоятелството, че е била „предварително планирана операция със специалните служби на полицията. Националните власти следователно са имали достатъчно време да оценят евентуалните рискове и да вземат всички необходими мерки, за да подхождат към задържането по такъв начин, че да сведат до минимум щетите за всички засегнати лица“⁵.

¹ Параграфи 79–82 от решението.

² Вж. повече за това дело на с. 6.

³ Параграф 74 от решението.

⁴ Вж. повече за това дело на с. 10.

⁵ Параграфи 51–52 от решението.

Дефектен подход на разследващите, зададен от самия закон

Следователите и прокурорите подхождат изначално неадекватно към разследването на полицейското насилие. Това е така, защото и те се водят от дефектния закон, който не се занимава с въпроса дали силата е била абсолютно необходима или не. Съответно, и те не се занимават с този въпрос. Те въобще не го обмислят и обсъждат, още по-малко събират доказателства за осветляването му. В някои случаи и съдиите – когато делата изобщо стигнат до съд, което е рядкост – прилагат този априори порочен подход към преценката на полицейските деяния.

По делото *Каранджа*¹ Съдът казва така:

„Първото нещо, което следва да се отбележи [...] е, че разследването се свежда до преценка на законосъобразността на действията на [полицая] от гледна точка на [...] Закона за националната полиция [...]. Като се основават стриктно на буквата на тази разпоредба [...] [разследващите органи и съдът] пренебрегват много съществени обстоятелства, като факта, че [полицаят] не е имал причина да мисли, че г-н Каранджа представлява опасност за когото и да било, че може да е имало други начини да се предотврати бягството му и че е под въпрос дали изобщо [полицаят] е бил оправомощен да използва огнестрелно оръжие, за да му попречи да избяга. Подобен подход изпада от изискванията на чл. 2 [...]“².

По делото *Влаеви*³:

„Съдът отбелязва най-напред, че в рамките на проведеното разследване властите са се ограничили до това да преценят редовността на употребата на сила от гледна точка на действащото национално законодателство [...]. По силата на тази уредба [...] властите не са били длъжни да преценят „абсолютната необходимост“ на употребената сила, нито планирането и контрола на операцията от гледна точка на изискванията на Член 2. Затова самият подход на вътрешните власти се явява дефектен [...]“⁴.

По делото *Въчкови*⁵:

„[С]ъдът отбелязва, че прокуратурата прекратява следствието на основание, че не е извършено престъпление във връзка със смъртта на г-н Въчков [...]. [Т]я не разследва дали полицейската операция е била планирана и проведена така, че да избегне ненужна загуба на живот и употреба на смъртоносна сила [...]. Вместо това разследването се свежда до това да се установи дали поли-

¹ Вж. повече за това дело на с. 6.

² Параграф 65 от решението.

³ Вж. повече за това дело на с. 6.

⁴ Параграф 88 от решението.

⁵ Вж. повече за това дело на с. 6.

цаите евентуално са извършили престъпление като непредумишлено убийство. За това Съдът счита, че следствието е непълно, тъй като не установява – а и не цели да установи – релевантните обстоятелства в целостта им⁴¹.

По делото *Васил Саилов Петров* Съдът намира, че разследването е неадекватно само защото се е свело до преценка законосъобразността на полицейските действия от гледна точка единствено на порочния ЗМВР, без оглед на това, че жертвата не е бил опасен за никого².

По делото *Иван Василев*³ Съдът констатира порочност и на съдебния подход: „Съдът отбелязва, че макар властите да са разследвали побоя над жалбоподателя, да са дали отговорните за него на съд и да са ги осъдили, по-късно присъдата е отменена и полицаите, нападнали жалбоподателя, са оправдани. [Това] не се дължи на липсата на достатъчно доказателства, че полицаите са извършили деянието [...] а [...] на начина, по който Върховният касационен съд тълкува и прилага вътрешноправните разпоредби относно употребата на сила от полицията [...] [...]“

[В]ърховният касационен съд не прави преценка за съразмерността на силата, употребена срещу жалбоподателя. [Т]ой не опитва да анализира степента на силата и дали е била необходима и пропорционална с оглед обстоятелствата [...]. По-долните инстанции ясно установяват, че жалбоподателят е претърпял множество травми и че те са резултат от прекомерна сила [...]. Без да поставя тези констатации под въпрос, Върховният касационен съд им дава друга правна квалификация, като намира, че полицаите законосъобразно са нападнали жалбоподателя, тъй като той се опитал да избяга, а бил – макар и погрешно, разпознат като лице, търсено от полицията. Така този съд не отдава значение на редица други фактори – че по това време жалбоподателят е бил на 14 г., че насилието срещу него е продължило и след като е бил овладян, и че побоят е бил умишлен – които, всички, са определящи за това дали спорното деяние е в нарушение на [забраната за нечовешко третиране]. Такъв подход е напълно несъвместим със стандартите [на Конвенцията]⁴⁴.

По делото *Цекоев*⁵ Съдът отново критикува разследващите органи: „На първо място, Съдът отчита, че в рамките на извършеното наказателно разследване, както и в гражданския процес, властите са ограничили преценката си до редовността на използваната сила от гледна точка на действалото законода-

¹ Параграф 90 от решението.

² Параграф 52 от решението. Вж. повече за делото на с. 8.

³ Вж. повече за това дело на с. 10.

⁴ Параграфи 77 и 79 от решението.

⁵ Вж. повече за това дело на с. 10.

телство. По силата на това законодателство, чиито несъвършенства Съдът констатира по-горе, властите не са били длъжни да разследват дали използването на огнестрелно оръжие е било оправдано в случая от гледна точка на престъплението, в което жалбоподателят е заподозрян, или опасността, която е представлявал. Освен това те не са разгледали пропорционалността на използваната сила и съществуването на алтернативи за осъществяване на ареста. Оттук, поради несъвършенствата на националното законодателство, самият подход на властите се явява несъответен на изискванията на чл. 3⁴¹.

По делото *Начова*² Съдът също обръща внимание на порочната причинност дефектен закон – дефектно разследване:

„Голямата камера [...] намира [...] че разследването на смъртта на [жертвите] е преценявало [само] законосъобразността на поведението на полицаите от гледна точка на приложимия устав. Фактът, че разследването одобрява използваната сила в този случай, само потвърждава фундаментално дефектния характер на този устав и неговото пренебрежение към правото на живот. Като се основават тясно на буквата на устава, разследващите органи не разглеждат релевантни въпроси, като например това, че се е знаело, че жертвите са невъоръжени и не представляват опасност за никого, а още по-малко – дали е било уместно да се изпрати отряд тежко въоръжени полицаи след двама мъже, чието единствено престъпление е било да отсъстват без позволение. Накратко, няма стриктно проучване на всички обстоятелства от значение [...]“³.

И Отделението на Съда по това дело говори за същата проблемна каузалност:

„Относно правото на живот – задължението на властите да осигурят ефективната му защита няма да е изпълнено, ако разследването на смъртни случаи, в които са замесени държавни служители, не прилага стандарт, сравним с този, който член 2 от Конвенцията изисква.

В настоящия случай властите не са повдигнали обвинение, защото са счели, че правилата относно употребата на сила са били спазени. По същество този извод се основава на констатациите, че (i) [жертвите] са били бегълци, подлежащи на задържане; (ii) майор Г. дал всички изискуеми предупреждения, но двамата продължили да бягат; (iii) майор Г. щял вероятно да ги изгуби от поглед, ако не стрелял; и (iv) майор Г. се целил в краката им, опитвайки се да предотврати фатално нараняване [...].

Съдът вече се произнесе, че някои от тези констатации са спорни [...].

¹ Параграф 71 от решението. Последните категорични констатации Съдът прави и по делото *Георги Димитров*, вж. параграф 66 от решението по това дело.

² Вж. повече за това дело на с. 7 и с. 12.

³ Параграф 114 от решението.

Дори да се приемат обаче, те не са основание за извод, че силата, употребена срещу [жертвите], е била не повече от „абсолютно необходима“.

За да се прецени дали силата е била „абсолютно необходима“ или не, е било безусловно необходимо да се вземе предвид обстоятелството, че [жертвите] не са представлявали заплаха нито за арестуващите полицаи, нито за трети лица и че престъпленията им не са били насилствени. Само на тази база властите е трябвало да заключат, че употребата на огнестрелно оръжие не е била оправдана.

Освен това е било необходимо да се разследват планирането на операцията и контролът върху нея, включително въпросът дали командващите са действали адекватно, така че да минимизират риска от загуба на живот.

В настоящия случай властите не са оценили нищо от това като релевантно по въпроса дали са спазени изискванията на вътрешното законодателство относно употребата на сила [...].

Ето защо, Съдът счита, че разследването на смъртта на [жертвите] е порочно, тъй като не е приложило стандарт, сравним със стандарта „не повече от абсолютно необходимото“, изискуем по член 2 от Конвенцията⁴¹.

Така дефектният закон задава не само бруталността на полицаите, но и тяхната безнаказаност. Неадекватните разследвания не водят до отговорност. Полицаите не понасят отговорност дори за най-тежки деяния.

Допълнителен фактор за това е отношението на разследващите органи – те предпочитат по-скоро да пазят полицаите от преследване, отколкото да ги преследват.

Безнаказаността на полицаите

Освен че подходът им е изначално опорочен от грешния правен стандарт, който прилагат, магистратите допълнително отговарят и за други дефицити на делата за полицейско насилие.

Защитният уклон на следователи, прокурори и съдии спрямо полицаите

Съдът редица пъти изрично констатира пристрастността на властите към полицаите:

„[Р]азследването е било поверено на [...] органа, отговарящ за ареста, където е задържана [жертвата] и където стават [въпросните събития]. Съответно, безпристрастността на разследващите може резонно да се оспори. Второ, Съдът отбелязва, че разследващите органи не са придали никакво особено значение на многобройните свидетелски показания на задържани и по същество са ги пренебрегнали като ненадеждни и необосновани, въпреки че има медицински доказателства, които ги потвърждават.

⁴¹ Параграфи 121–128 от решението.

[...] Съдът намира за достатъчно доказано, че разследването няма изискуемата обективност и пълнога, факт, който решително подкопава способността му изчерпателно да установи причината [...] за смъртта на г-н Бекирски и самоличността на отговорните лица⁴¹.

„[С]ъдът е шокиран, че [властите] не са събрали решаващо доказателство, а именно показания от [полицаяте], участвали пряко в ареста на г-н Въчков.

Първата причина, посочена от властите за [това] – че полицаяте работели в специална част и затова се ползвали със „специален статут“ [...], е неясна, защото властите не се позовават на никаква разпоредба. [...] [С]ъмнително е, че тази [предполагаема] разпоредба може да се тълкува като безусловно освобождаваща [полицаяте] от задължението им да свидетелстват в наказателното производство.

[...] [Д]ори това да беше така, подобно безусловно освобождаване само по себе си би било в разрез с член 2 [...]. Фактът, че въпросните полицая са работели в „специална“ част, е могъл да обуслови подходящи мерки като това те да се третират като защитени свидетели, но не би могъл да оправдае това те изобщо да не бъдат идентифицирани и разпитани.

[...] Нещо повече, Съдът отбелязва, че [полицаяте] са потенциални заподозрени [...]. За Съда, следователно, не може да има извинение, че не са разпитани.

[...] [Д]а се прекрати разследването на смъртта на човек, който е бил в ръцете на полицията в момента на фаталното увреждане, без да се идентифицират и разпитат замесените [полицая], не може да се оправдае при никакви обстоятелства [...].

[...] Съдът счита, че подходът на [МВР] и прокуратурата, които са намерили за нормално да не разпитат замесените [полицая], издава плачевно неуважение към принципа на отговорност на полицията пред закона⁴².

„[Р]ешението на военния прокурор да не образува наказателно производство с мотива, че употребената от полицаяте сила не противоречи на вътрешното законодателство, се базира само на версията на полицията относно фактите и пренебрегва медицинските доказателства, които издават употреба на прекомерна сила. Съдът вече е имал случай да констатира, че подобен подход е несъвместим с изискванията на Член 3 от Конвенцията [...]“⁴³.

„[Съдът] съжалява, че прокурорът е побързал да заключи, че няма доказателства жалбоподателят да е претърпял малтретиране в ръцете на полицията, и то въпреки данните, снети в медицинското свидетелство. Не е извършена и очна

¹ Делото *Бекирски* (вж. повече на с. 6, 8 и 11), параграфи 173–174.

² Делото *Въčkови* (вж. повече на с. 6), параграфи 81–83, 86–87, 89.

³ Делото *Сашов и други* (вж. повече на с. 9 и 13), параграф 68.

ставка въпреки противоречията в показанията на жалбоподателя и обясненията на полицаите⁴¹.

„Съдът по-нататък отбелязва, че след като следственият експеримент установил, че не може [жертвата] да се е ударила в железния покрив, преди да удари земята, и това е направило тази версия неприемлива, медицинските експерти с готовност са предложили версията, че се е ударил в бетонния ръб, преди да падне на земята [...]. На базата на тази версия властите на драго сърце отново стигнали до заключението, че всички наранявания на [жертвата] са причинени единствено от падането му, без да изследват други хипотези за техния възможен произход [...]. Убедеността им по този въпрос изглежда доста съмнителна.

[...] Следва да се отбележи по-нататък, че властите с охота са се придържали към версия, която е трябвало да се промени, след като следственият експеримент я отхвърлил – всички наранявания на [жертвата] да са били причинени само при падането [...], и изобщо не са изследвали други възможни версии за източника им.

[...] В обобщение, Съдът намира разследването за лишено от необходимата обективност и пълнота [...]⁴².

„На първо място, трябва да се отбележи, че за военния следовател и прокуратурата е било невъзможно да разпитат полицаите, извършили ареста, поради многократния отказ на [МВР] да разкрие тяхната самоличност [...].

[...] [О]чевидно [е], че начинът, по който са били приложени разпоредби[те на Закона за МВР] в случая е довел до осигуряване на имунитет от наказателно преследване на отговорните лица. Не само че те не са били разпитани като свидетели, но военният съд е постановил прекратяване на производството с единствен мотив, че липсва информацията относно самоличността на лицата, поради което следствието не могло да доведе до идентифициране и наказване на виновните [...].

Това обстоятелство само по себе си е тревожно. Нещо повече, Съдът вече се е произнесъл, че такава ситуация е в нарушение на Конвенцията (вж. [...]) *Кръстанов срещу България*).

Трябва да се добави и фактът, че след като са информирани, че две години след събитията не са запазени никакви данни относно самоличността на въпросните лица, компетентните власти не са положили никакви усилия да идентифицират виновните⁴³.

„[С]ледователят и прокурорът са пренебрегнали твърде значими и относими факти, като например, че г-н Петков е застрелян в гърдите [т.е. едва ли е про-

¹ Делото *Бойко Иванов* (вж. повече на с. 10), параграф 40.

² Делото *Огнянова и Чобан* (вж. повече на с. 7), параграфи 84, 98, 100.

³ Делото *Рашид* (вж. повече на с. 10), параграфи 63–66.

дължавал да бяга], че гилзите са били намерени [...] само на няколко метра от мястото, където [жертвите] са паднали [т.е. че смъртоносните изстрели са произведени отблизо, следователно, било е възможно спиране на бегълците и по друг начин] и че майор Г. е използвал явно прекомерна сила посредством автоматичната си стрелба. Държавните органи са пренебрегнали тези съществени обстоятелства и, без да потърсят адекватно обяснение, просто са приели твърденията на майор Г. и са приключили следствието. Така следователят и прокурорите на практика са препятствали наказателното преследване на майор Г. Голямата камера споделя становището на Отделението, че това поведение от страна на държавните органи – констатирано вече от Съда по предходни дела срещу България (вж. *Великова* [...] и *Ангелова* [...]) – представлява тревожен проблем, тъй като хвърля сериозни съмнения върху обективността и безпристрастността на съответните прокурори¹.

„[С]ледователят и прокурорите на всички нива са игнорирали някои факти, не са събрали всички доказателства [...] и са пропуснали да споменат в актовете си смущаващи факти. В резултат убийството на [жертвите] е получило етикет „законосъобразно“ на съмнителни основания и замесените полицаи и техните горестоящи са били очистени от възможни обвинения и им е била спестена критика въпреки очевидните основания за наказателно преследване на поне един от тях.

Съдът счита подобно поведение от страна на властите [...] за особено тревожен въпрос, тъй като то хвърля сериозно съмнение върху обективността и безпристрастността на съответните следователи и прокурори².

„Правителството твърди, че е проведено вътрешно разследване от [МВР], но че не са открити документи относно това разследване в архивите на министерството.

[...] Съдът отбелязва, че фактът на побоя на жалбоподателя, нанесен му от полицаи, е доказан недвусмислено в производството за обезщетение [...]. Единственият факт, който остава недоказан, е самоличността на полицаите, които са извършили побоя, с оглед образуване на наказателно производство срещу тях. Правителството обаче не дава информация за никакви усилия в тази насока³.

„[Вътрешният] съд признава, че има нараняване [...] на жалбоподателката, но с твърде голяма готовност приема, че се касае за самонараняване, без да сочи

¹ Делото *Начова и други* (вж. повече на с. 7 и 12), решение на Голямата камера, параграфи 116–117. Вж. и параграф 167 за повторно произнасяне, че българските магистрати са предпазили полиция от наказателно преследване.

² Делото *Начова и други*, решение на Отделението, параграфи 138–139.

³ Делото *Кръстанов* (вж. повече на с. 10), параграфи 55 и 59.

каквото и да било основание за подобно заключение, без да изследва по-задълбочено нейните твърдения и без да разглежда различни версии [...]. [...] Хронологията на събитията показва, че [...] полицията и прокуратурата действат със значително усърдие срещу жалбоподателката. Тя е привлечена като обвиняема, срещу нея е изготвен обвинителен акт и е осъдена от първоинстанционния съд в рамките на около година от инцидента [...]. Заслужава да се отбележи, че същевременно същият прокурор, който работи по наказателното дело срещу жалбоподателката [...], не провежда независима проверка по твърденията [за полицейско насилие срещу нея]. Възлага я на същия полицай, който води производството срещу жалбоподателката [...], свидетелства по наказателното дело срещу нея [...] и в административно отношение е висшестоящ на полицаите, за които се твърди, че са ѝ нанесли побой.

Друг важен факт е, че прокуратурата очевидно не събира медицински доказателства за травмите на жалбоподателката, макар че такива са могли лесно да бъдат открити⁴¹.

„[В]ластите са отказали да образуват наказателно производство. Те счели, че няма доказателства за престъпление, въпреки [медицинското свидетелство на жалбоподателя]. [П]рокуратурата в постановленията си изцяло пренебрегва медицинските доказателства и стига до изводи, които са базирани като цяло на твърденията на замесените полицаи, без изобщо да преценява какво оправдание би могло да има който и да било от тях да удря жалбоподателя по ръцете с палка [...]“⁴².

„Освен това е особено показателно, че от полицаите не е поискано обяснение защо е подправен регистърът за задържаните лица, защо не са извикали линейка веднага и защо са дали очевидно невярна информация на [лекаря]. Това са ключови въпроси, които очевидно е следвало да бъдат повдигнати [...]“.

Проведеният [...] следствен експеримент, по неясни причини, се е занимал само с броя и местата на паданията на [жертвата] на земята [с които полицаите обясняват смъртта му] [...] и е пренебрегнал събитията в полицейското управление [...].

[...] [П]оказанията на полицаите са изцяло кредитирани въпреки тяхното подозрително поведение и обстоятелството, че независимо от очевидното противоречие между двете съдебномедицински експертизи държавните органи са приели заключенията на втората експертиза [която ползва полицаите], без да се опитат да изяснят несъответствията [...]. В действителност решението на прокуратурата за прекратяване на разследването се основава единствено на

¹ Делото *Тотева* (вж. повече на с. 11), параграфи 53 и 63–64.

² Делото *Стефан Илиев* (вж. повече на с. 10), параграф 48.

[...] втората съдебномедицинска експертиза – заключение, основано на спорен анализ [...].

Ето защо Съдът намира, че разследването не е с необходимата обективност и задълбоченост, факт, който решително подкопава способността му да установи причината за смъртта на [жертвата] и виновните лица⁴¹.

„[Съдът] отбелязва, че вътрешните власти са се опитали да минимизират, дори да игнорират отговорността на полицаите, понякога в разрез с доказателства по делото. Така прокурорът е решил да прекрати производството [...] само на база отричането на полицаите [...] въпреки медицинските свидетелства на жалбоподателя, документирали многобройни травми към края на неговото задържане, и без да са извършени други следствени действия, най-вече, да са разпитани всички свидетели.

[...] Военният съд, от своя страна, е решил да оправдае полицаите въпреки фактическите констатации, които прави в присъдата, и които, съгласно становището и на по-горната инстанция, която отменя тази присъда [...] са несъвместими с такъв диспозитив⁴².

Още констатации на Съда за пристрастност към полицаите и от страна на съдии: „[Вътрешният] съд е възприел крайно формалистски подход, който е довел до това обвиняемите [полицаи] да не бъдат съдени и е обезпечил тяхната безнаказаност за побоя⁴³.

„Съдът [...] не може да пренебрегне факта, че докато българският [закон] дава възможност на националните съдилища да наложат до дванадесет години затвор за деянието, извършено от полицаите [...], те избират да наложат минималното наказание, разрешено от закона – три години лишаване от свобода, и да отложат изпълнението му. В този контекст следва също да се отбележи, че срещу полицаите не са предприети никакви дисциплинарни мерки [...]. Нещо повече – [...] доста след образуването на наказателното производство срещу тях и двамата полицаи все още служат в полицията, а един от тях дори е повишен (той приключва работата си за полицията само защото по-късно се оттегля) [...] докато практиката на Съда повелява, че когато държавни служители са обвинени в престъпления, включващи малтретиране, е важно те да бъдат отстранени от длъжност, докато бъдат разследвани и съдени, и да бъдат уволнени, ако бъдат осъдени [...]. Според Съда такава реакция спрямо сериозен случай на умишлено полицейско малтретиране, довело до смърт, не може да се нарече адекватна. Като наказва полицаите с условни присъди повече от седем години след извър-

¹ Делото *Ангелова* (вж. повече на с. 7 и с. 11), параграфи 142–144.

² Делото *Васил Петров* (вж. повече на с. 8), параграфи 82–83.

³ Делото *Шишкови* (вж. повече на с. 9), параграф 40.

шването на деянието и не им налага дисциплинарни мерки, държавата на практика поощрява „чувството им за безнаказаност“ и „надеждата, че всичко ще се покрие“, както отбелязва следователят по делото [...]“¹.

Разбира се, вследствие тази снизходителност на наказателноправосъдната система полицаите се чувстват безнаказани. Това признават и български магистрати:

„[Следователят] отбелязва [...] че всички полицаи отричат да са извършвали каквото и да било престъпление въпреки доказателствата, сочещи обратното, не са извлекли никакви поуки от случилото се и не показват признаци на разкаяние. Той отбелязва също, че [двама от полицаите] извършили насилие [...] са били обвинени в нанасяне на лека телесна повреда на друго лице [...] само няколко месеца преди извършване на деянието [...]. Като разсъждава върху условията, довели до извършване на процесните деяния, следователят изразява мнение, че това са [...] „физикалността на обучението им [...] където година след година са ги учили как да се справят с насилствена съпротива, но не са ги обучавали адекватно относно правните аспекти на правоприлагането [...], както става ясно от учебната програма, приложена към преписката: тя изобилства с часове по физическа подготовка, но липсва каквото и да било правно обучение; чувството за власт, което правоприлагащите органи имат спрямо обществото, което е длъжно да оказва безусловно подчинение без оглед на собствените си права и интереси и без оглед на достойнството и неприкосновеността си на граждани; чувството за безнаказаност; липсата на всякакви очевидци на двете деяния [...] и надеждата, че всичко ще се покрие“.

[...] Що се отнася до факторите, довели до извършване на деянието, прокурорът отбелязва, че това са „чувството за безнаказаност на обвиняемите като част от специална част на [МВР], незачитането от тяхна страна на човешкото достойнство, на здравето и неприкосновеността на гражданите, както и навикът им да се отнасят към гражданите като към чучела за изпробване на физическата им сила и способности, които са нужни само за залавяне на опасни престъпници“.

[...] [Българският съд] [...] констатира: „[...] Причините и условията за извършването на деянието се коренят в чувството за безнаказаност на подсъдимите като част от специалните части на Министерството на вътрешните работи“².

Пропуските на разследващите

Следователи и прокурори системно пропускат да си свършат работата, когато разследват полицаи за насилие. Без съмнение, това е свързано с чувството им на близост с полицията и с пренебрежението им към гражданите, които стават нейни жертви.

¹ Делото *Николова и Величкова* (вж. повече на с. 6), параграф 63.

² Делото *Николова и Величкова* (вж. повече на с. 6), параграфи 14, 20, 24.

Делото *Каранджа*: „На разследващите органи им отнема повече от 10 месеца да задвижат разследването; не изглежда да са направили никакво сериозно усилие да идентифицират и разпитат граждани – очевидци или да намерят гилзите от всички изстрели, а без тази информация е било невъзможно да се провери версията на полица, което е било особено важно предвид противоречието между нея и други доказателства; нито властите са се опитали да определят точните позиции на полица и жертвата по време на изстрелите, а така е било невъзможно да се прецени защо, ако полицаят се е целил в коленете на жертвата, в крайна сметка го е застрелял в тила; този важен въпрос е обсъден много накратко само в решението на съда; не изглежда да са взети никакви мерки да се предотврати сговаряне между замесените полицаи“¹.

Делото *Влаеви*: „пропуски в установяването на множество важни факти, като броя на изстреляните куршуми и вида стрелба – автоматична или полуавтоматична; постановленията за прекратяване не обсъждат явното противоречие между свидетелските показания за многобройни изстрели, потвърдени от намерените в автомобила куршуми, и факта, че от местопроизшествието са иззети само три гилзи“².

Делото *Въчкови*: Полицаяте не са разпитани, защото според властите било „излишно“, били събрали достатъчно доказателства за самоубийство; всъщност обаче въпросните доказателства не са еднозначни и самоубийството е само едно от възможните обяснения за смъртта; надеждността на извършената след смъртта психиатрична експертиза е много спорна; тя и не допринася нищо повече от твърдение, че самоубийството е една от възможните причини за смъртта; допълнителни сериозни пропуски – местопроизшествието не е запазено; не е изследван начинът на причиняване на множеството травми по главата и крайниците на жертвата; в първото постановление за прекратяване те дори не са споменати; твърдението в последващо прокурорско постановление, че те били резултат от преследването, е не само твърде неясно и общо, но и не е нищо повече от непроверено предположение, тъй като такива доказателства не са събрани; въпреки извода си, че жертвата се е застрелял сам с пистолета си, властите изобщо не изследват как е намерено това оръжие и не установяват връзка между него и жертвата; оръжието не е намерено на местопроизшествието, а им е доставено няколко часа по-късно от полицията; не са събрани доказателства за точно място и положение, в което е намерено оръжието, нито дали е било манипулирано, преди да бъде предадено на разследващите органи; не са снети отпечатащи от него; не е установено дали жертвата го е имала у себе си, преди да влезе в сградата, където умира; властите просто приемат, че то е нейно; доводите на жалбоподателите, че няма никаква връзка между това оръжие и сина им, са игнорирани³.

¹ Параграф 66 от решението на Съда.

² Параграф 91 от решението на Съда.

³ Параграфи 84–85 и 91–92 от решението на Съда.

Делото *Ангелов*: Въпреки че имат данни за евентуално престъпление срещу жертвата от страна на полицаите, нито съдът, който го съди, нито участващият в този процес прокурор намират за необходимо да сезират военната прокуратура – Съдът изрично критикува това тяхно „пасивно отношение“; прокурорът решава, че не може да приеме, че травмите са причинени от полицаите, само защото двамата от тях отричат да са употребявали сила и защото никой от свидетелите не е забелязал следи от насилие по жертвата; обясненията на полицаите обаче не са показания на неутрални свидетели, а травмите са по раменете и гърба на жертвата, което лесно може да обясни защо не са били забелязани от свидетелите; постановлението за прекратяване не дава никакво правдоподобно обяснение за произхода на тези наранявания – вешото лице изрично е изключило хипотезата за самоувреждане, а няма никаква индикация по делото жертвата да се е спречквал с друг задържан; така изводът на прокурора, че нараняванията не се дължат на полицаите, е „необоснован и прибързан“¹.

Делото *Шшикови*: „Производството е прекратено, без обвиненията да са съдени; съдът го прекратява с мотив, че прокуратурата е извършила съществени процесуални нарушения; Съдът обаче отбелязва, че тези „съществени“ нарушения са всъщност дребни пороци без особено значение или се отнасят до съществуването на делото и е трябвало да бъдат разглеждани в процеса; така съдът прекратява делото без валидна, убедителна причина“².

Делото *Сашов*: Решението на прокурора да образува предварителна проверка вместо наказателно производство води до ограничаване на вида възможни следствени действия: само разпит на очевидци и оглед на местопроезшествието и събиране на веществени доказателства от него; в резултат – не са извършени редица необходими следствени действия, като разпознаване, медицински експертизи, очни ставки, събиране на веществени доказателства извън местопроезшествието – непренебрежим изначален порок на следствието; не е изследвано случилото се в полицейското управление, не е идентифициран и разпитан никой от полицаите, пазили жертвите там в продължение на 24 часа, въпреки притеснителните им медицински свидетелства от деня на освобождаването им; не е проверено твърдението на жертвите, че са били превозени в багажника на полицейската кола; разпитани са само замесените полицаи, но не и жертвите или свидетели – очевидци, каквито се твърди, че не са липсвали; така изводът на прокурора, че нямало достатъчно данни за престъпление, е необоснован и прибързан³.

Делото *Георги Димитров*: „Обективността и полезността на медицинската експертиза са спорни, защото властите са назначили експерт, който вече бил дал мнението си за момента на нанасяне на травмите, освен това не са му поставили този

¹ Параграфи 51 и 53–54 от решението на Съда.

² Параграфи 38 и 40 от решението на Съда.

³ Параграфи 64–65 и 67 от решението на Съда.

въпрос неутрално; пропуснали са да проведат очна ставка между жалбоподателя и единия полицаи, не са направили необходимото жалбоподателят да разпознае втория полицаи⁴¹.

Делото *Владимир Георгиев*: „Разследването е порочно в няколко отношения: не е разпитан никой от очевидците или участниците в инцидентите; не са събрани медицински документи и не са разпитани лекари; разследването не обяснява изчерпателно всичките многобройни травми по цялото тяло на жертвата; те дори не са споменати от по-долните прокурори; прокурорът от Върховната касационна прокуратура предполага, че всички те са вероятно резултат от овладяването на жертвата или от побой от неговите съкилийници; прокурорите дори не споменават твърдения побой на 28 май⁴².

Делото *Казакова*: „За да откаже да образува наказателно производство, прокурорът се основава единствено на показанията на лицата, подали оплакване срещу жертвата, и на колегите на полицаи; прокурорът не е счел за нужно лично да изслуша жертвата; не е проведена очна ставка въпреки явното противоречие между нейните твърдения и тези на разпитаните свидетели; близките на жертвата не са разпитани, въпреки че са присъствали частично; медицинското свидетелство не е взето предвид; по никакъв начин не е проверена версията, че жертвата е била заплашвана от съпруга си [т.е. че той, а не полицаят, евентуално ѝ е нанесъл побой]⁴³.

Делото *Огнянова и Чобан*: Съдът отбелязва непълното описание на физическия механизъм на причиняване травмите на жертвата; съдебният лекар, извършил аутопсията, както и лекарите, изготвили експертното заключение, са дали общо описание на вероятната причина за повечето травми, без обаче да навлизат в подробности за начина, по който е било възможно причиняването на всяко от наистина многообразните наранявания; властите са разпитали само полицаите, които са явно заинтересовани да отричат и очевидно печелят от представянето на падането на жертвата като произшествие или самоубийство, и гражданин, задържан заедно с жертвата, който може да е бил под натиск да подкрепя версията на полицията (той е благоприятно третиран от полицията: въпреки подозренията в многобройни кражби и грабежи е бил освободен и по-нататък не е бил наказателно преследван); от особена важност са несъответствията между версиите на единия полицаи – първата, представена непосредствено след инцидента, и онези, представени след аутопсията и следствения експеримент; версията му за това какво е видял се е променяла с времето така, че да съответства на разкритията от другите следствени действия; той обаче нито веднъж не е поканен да изясни тези противоречия; дори след указанието на прокуратурата

¹ Параграф 65 от решението на Съда.

² Параграф 43 от решението на Съда.

³ Параграфи 64–65 от решението на Съда.

за повторен разпит на единствения свидетел, който не е представител на полицията (освободения задържан), той не е бил намерен; мястото на инцидента не е било запазено; въпреки заключението, че пострадалият е скочил от прозореца по свое желание, властите изобщо не са разследвали защо той би се самоубил или избрал смъртоносен път за бягство; не са събрани доказателства за психичното му здраве преди и по време на задържането му и за възможните причини той да извърши подобен акт, ако не му е бил внушен от непосредствените действия на полицаите¹.

Делото *Цеков*: „Абсолютно необходими следствени действия не са били извършени: балистична експертиза, която да определи разстоянието и посоката на изстрелите и да позволи преценка за наличието или липсата на умисъл при стрелбата; оглед на мястото и разпит на участниците с цел изясняване алтернативните възможности за извършване на ареста; по тези въпроси властите са се задоволили да сметат за установени фактите, такива, каквито са представени в полицейския доклад“².

Делото *Рашид*: Пострадалият е уведомил разследващите, че ръководителят на групата полицаи е свидетелствал в наказателното производство срещу него; те обаче са пропуснали да разпитат това лице, за да установят самоличността на другите членове на групата (прикрита от МВР); разследващите не са търсили доказателства дали пострадалият наистина е бил въоръжен и дали оръжието е иззето, както твърди МВР; те се задоволяват с писмо от МВР в този смисъл, което не е подкрепено с никакви доказателства – както констатира и вътрешният съд³.

Делото *Начова*: Разследването се характеризира с редица сериозни и необяснени пропуски и несъответствия; важни първоначални мерки, като запазване на местопроизшествието, са пренебрегнати; неизвършеният следствен експеримент би дал възможност да се установи точното положение, от което полицаят е стрелял, и възможните обяснения за факта, че е застрелял едната жертва в гърдите (при положение че полицаите твърдят бягство); според Съда е многозначително, че следователят и прокурорите не обсъждат редица факти, които противоречат на версията на полицаия; те не правят и опит за заключение от мястото, където са намерени гилзите (твърде близо до мястото, където са паднали телата), и факта, че едната жертва е застреляна в гърдите; без адекватно обяснение властите просто приемат твърденията на полицаия⁴; липсват редица абсолютно необходими и очевидни следствени действия; схемата не сочи характеристиките на терена; не са направени и съответните измервания; не е извършен следствен експеримент; без тези данни не е било възможно да се провери версията на полицаите⁵.

¹ Параграфи 85–86, 96–99 от решението на Съда.

² Параграф 72 от решението на Съда.

³ Параграфи 67–68 от решението на Съда.

⁴ Параграфи 132, 134, 136 от решението на Отделението.

⁵ Параграф 115 от решението на Голямата камера.

Делото *Великова*: „Редица необяснени пропуски от самото начало и през време на цялото следствие; при назначаването на аутопсия следователят е пропуснал да поиска от съдебномедицинския експерт становище относно момента на нанасяне на смъртоносните травми въпреки очевидната решаваща важност на отговора на този въпрос; през време на цялото следствие от нито един експерт не е искано да се произнесе относно времето на нанасяне на травмите; многозначително е и това, че следственото дело не съдържа и следа от опит от страна на следователя да идентифицира членовете на медицинския екип, който според показанията на полицаите е посетил полицейското управление два пъти през нощта, в която жертвата умира; в следственото дело не фигурират копия от протоколите на екипа за бърза медицинска помощ, които обичайно биха съдържали информация за твърдените посещения; редица важни свидетели не са изобщо разпитани или не са им поставени определени ключови въпроси; полицаят П., който е арестувал жертвата заедно с колегата си И., изобщо не е разпитан; гражданин, задържан в полицейското управление през въпросната нощ, който трябва да е забелязал влошаването на здравословното състояние на жертвата, също не е разпитан; следователят не е счел за необходимо да вземе показанията на 20–30-те души, които според полицаите са „искали да се саморазправят“ с жертвата; въпреки че са били налице очевидни средства за получаване на доказателства относно момента на нанасяне на травмите на жертвата и други важни доказателства за обстоятелствата около задържането му, здравословното му състояние и следователно за извършителите на тежкото престъпление срещу него, следователят не е пристъпил към събиране на такива доказателства – бездейност, санирана от отговорния прокурор; следствието е замряло, като нищо не е направено от декември 1994 г. насетне за разкриване на истината за убийството; многобройните оплаквания на жалбоподателката от бездействието на властите са били безрезултатни; никакво правдоподобно обяснение за причините за пропуската от страна на властите да съберат ключови доказателства не бе предоставено от ответното правителство“¹.

Делото *Осман*: „За да стигне до заключението за липса на престъпление, военният прокурор се основава само на свидетелите в наказателното производство срещу жалбоподателите; той преценил, че не е необходимо лично да изслушва свидетелите, нито да разпитва жалбоподателите или полицаите; не е направена очна ставка въпреки явното противоречие между жалбоподателите и свидетелите; постановлението изобщо не обсъжда документираните в медицинските свидетелства травми и не констатира начина, по който са нанесени; при тези обстоятелства заключението, че полицаите не са превишили правата си, не се основава на фактите по делото“; не е направено нищо да се провери оплакването на жалбоподателите, че един от полицаите им е нанесъл расова обίδα при инцидента – за това не са разпитани нито свидетелите, нито по-

¹ Параграфи 78–79 и 83 от решението на Съда.

лицаите; жалбоподателите не са получили никакъв отговор на жалбата си срещу постановлението за прекратяване – отговорната прокуратура е пропуснала да я предаде на компетентната за произнасяне¹.

Делото *Асенов*: „Следователят е бил готов да заключи, че нараняванията на жертвата са причинени от баща му въпреки липсата на каквито и да било доказателства последният да е бил сина си със силата, необходима за контузията, описана в медицинското свидетелство; въпреки че инцидентът става на публично място и според твърденията на полицаите е видян от 15–20 роми и 20 автобусни шофьори, не е направен никакъв опит да се разпитат тези свидетели веднага след инцидента, когато спомените им биха били живи; вместо това е разпитан един-единствен независим свидетел, който не успява да си спомни събитията; особено фрапиращо е, че прокуратурата заключава без каквито и да било доказателства, че пострадалият е бил непокорен и без всякакво обяснение относно характера на твърдяното неподчинение, че „дори да са били нанесени удари по тялото на младежа, те са били резултат от неподчинение на полицейско нареждане“².

Бавност

По 9 дела или близо 35 процента от всички Съдът изрично се произнася, че производството е протакано от властите³. В един от случаите то е протакано до изти-

¹ Параграфи 75–78 от решението на Съда.

² Параграфи 103–104 от решението на Съда.

³ *Влаеви* (повече от 6 години досъдебно производство), *Ангелов* (образуване на производство почти 4 и половина години след събитията и „много бавно следствие“: 5 месеца минават преди първите следствени действия, още 5 – преди да бъде разпитана жертвата, разпит на очевидците повече от 6 години след събитията и повече от година след указанието на по-горния прокурор за това и три последователни молби на жертвата да се изпълни то), *Шишкови* (4 години обвиняемите не са дадени на съд), *Георги Димитров* (множество значими забавяния: повече от 3 и половина години, след като жертвата се оплаква, са извършени само няколко следствени действия, и то въпреки наличието на конкретни инструкции на Главната прокуратура; на Апелативната прокуратура са ѝ нужни 6 месеца да разгледа жалбата срещу първото прекратяване на производството; на Окръжната прокуратура – повече от 4 месеца да напише ново постановление за прекратяване, идентично на първото; то е пратено на предишния адрес на жалбоподателя, което забавя производството с около 10 месеца; жалбата срещу четвъртото постановление за прекратяване е разгледана с много месеци закъснение), *Васил Петров* (производството продължава повече от 7 години по вина на властите; 3 години минават преди внасяне на обвинение в съда; съдът 2 пъти връща делото за доразследване; така след 5 и половина години то се оказва в първоначалния стадий; в крайна сметка производството е прекратено поради изтичане на давността), *Николова и Величкова* (полицаите са изправени на съд 5 години след убийството и са осъдени повече от 7 години след него), *Огнянова и Чобан* (следователят започва работа повече от 6 месеца след смъртта, единият полицай е разпитан едва година след смъртта, а другите двама – след повече от 3 години и половина, общата продължителност на разследването е почти 5 години, през което време са разпитани само 5–6 сви-

чане на давността, поради което е прекратено¹. И по други дела освен тези 9 – например по делото *Великова*, Съдът констатира продължително бездействие на разследващите².

Министерството не дисциплинира, а крие служителите си

Само в 2 случая (или по-малко от 8 процента) МВР изобщо е предприело някакви дисциплинарно-подобни действия – безрезултатни. Следователно служебната безотговорност на полицаите е над 92, за да не кажем 100, процента. По делото *Шишкови*, където правителството не оспорва нанесения от полицаите побой, МВР провело вътрешно разследване, което обаче приключва без никакво наказание за отговорните полицаи. По делото *Кръстанов* МВР също провело вътрешно разследване, но според правителството дори не се открили документи от него в архивите³.

Нещо повече – МВР не само че не преследва дисциплинарно своите виновни служители, но и препяства разследването им от съдебната власт. Така по делото *Въчкови* полицията отказва да предостави на прокурора имената на полицаите, които извършват ареста, при който жертвата умира⁴. Предлогът – полицаите били от специална полицейска част. Така тези полицаи, единствените очевидци, дори не са разпитани за това как е застрелян човекът. Прокуратурата не се бори срещу отказа на МВР – военно-апелативният прокурор дори оправдава освобождаването на полицаите от разпит с техния „специален статут“⁵. По делото *Рашид* МВР също многократно отказва да разкрие на следователя самоличността на заподозрените полицаи под предлог, че информацията за участниците в полицейската акция не била съхранена⁶. В крайна сметка съдът приключва наказателното производство именно защото било невъзможно да се разкрие самоличността на извършителите – понеже МВР не пазело данните – въпреки че по същество приема, че употребената от полицаите сила е била неоправдана⁷.

Правителството на България отказва да поеме отговорност

Не само че не реформира уредбата и практиката, заради които държавата ни толкова пъти е осъдена – правителството се опитва да прикрива пред Съда зло-

детели, назначени са 2 медицински експертизи и аутопсия, проведени са 2 огледа и един следствен експеримент, с продължителни периоди на бездействие), *Тотева* (до постановяване на решението на ЕСПЧ, над 8 години след инцидента, следствието не е приключило и органите бездействат), *Осман* (прокурорът се произнася почти 2 години след инцидента, въпреки че свидетелите са изслушани веднага, а след това не е извършено никакво друго следствено действие).

¹ *Васил Петров*.

² Вж. параграф 83 от решението.

³ Параграф 55 от решението.

⁴ Вж. параграф 31 от решението.

⁵ Параграф 36 от решението.

⁶ Вж. параграфи 12, 22, 27, 63–64 от решението.

⁷ Параграфи 26–27 от решението.

употребите и бездействиата на властите ни. Така по делото *Бекирски* то двукратно и без всякакво обяснение отказва да предостави цялото следствено дело, което Съдът изрично му иска¹. За това Съдът осъжда България за нарушение на задължението да осигури необходимите условия за надлежно и ефективно разглеждане на жалбите – Член 38, § 1 (а) от Конвенцията. И по делото *Величкова* Съдът предполага, че правителството е укрило от него някои документи от делото².

Какво мислят другите правителства от Съвета на Европа?

При прегледа на изпълнението на решенията на ЕСПЧ по 15 от делата за полицейско насилие срещу България³ Комитетът на министрите отчита като изключително необходимо да се обучат полицаите на права на човека; както и да се въведат гаранции за независимост и безпристрастност на органите, разследващи полицаи⁴. През септември 2010 г. Комитетът посочва, че очаква от България информация по тези въпроси и ще ги разгледа пак през март 2011 г.⁵ Във връзка с делото *Цеков* Комитетът категорично изисква Законът за МВР да бъде приведен в съответствие с изискванията за употреба на огнестрелно оръжие, произтичащи от Конвенцията и практиката на ЕСПЧ⁶.

През януари 2011 г. Парламентарната асамблея на Съвета на Европа (ПАСЕ) в специална резолюция обяви, че България има „големи структурни проблеми“ и „изключително тревожна забава“ при изпълнение решенията на Съда относно смърт и малтретиране от правоохранителните органи и неадекватното разследване на такива случаи⁷. ПАСЕ реши приоритетно да следи България за тези „големи системни дефицити, които пораядат голям брой повторни осъждания и сериозно подронват върхо-

¹ Параграфи 111–112 от решението.

² Вж. параграф 77 от решението.

³ *Великова, Ангелова, Бойко Иванов, Георги Димитров, Владимир Георгиев, Стефан Илиев, Казакова, Кръстанов, Николова и Величкова, Огнянова и Чобан, Осман, Васил Кимов Петров, Рашид, Тотева и Иван Василев.*

⁴ Междинна резолюция CM/ResDH (2007) 107 от 17 октомври 2007 г., достъпна на: https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1205731&Site=DG4&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679#P168_4013.

⁵ 1092-ра среща по правата на човека на пълномощниците на министрите към Комитета на министрите, 14–15 септември 2010 г. Повече информация на <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1676147&Site=CM>.

⁶ Пак там.

⁷ Резолюция 1787 (2011) „Изпълнение на решенията на Европейския съд по правата на човека“, достъпна на <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/tal1/ERES1787.htm>. Още 8 държави, освен България, са прицел на тази резолюция; тя фиксира и други системни пороци освен полицейското насилие и безнаказаност.

венството на закона“ в страната. Като „осъжда“ това „позорно положение на неизпълнение на решенията на Съда“, ПАСЕ „настойчиво призовава“ България незабавно да вземе „дължимите мерки да предотврати бъдещи случаи [...] на смърт и малтретиране, за които отговарят полицаи“. Това означава, че държавата следва приоритетно да коригира дефектния си закон.

Пътят напред

Правителството няма друг здрав ход, освен без забавяне да поправи дефектната правна уредба, в това число Закона за МВР, Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България, Правилника за структурата и организацията на дейността на служба „Военна полиция“ и Наредба № Н-22 от 9 септември 2009 г. за условията и реда за използване на физическа сила, помощни средства и оръжие от органите на служба „Военна полиция“.

На второ място, МВР трябва да предприеме, също без забавяне, сериозно обучение на служителите си относно стандарта „абсолютна необходимост“ за употреба на сила/оръжие.

Прокуратурата и следствието също дължат да реформират практиката си по отношение на полицейската бруталност и да преустановят безнаказаността на полиците. Място за нея повече няма.